

УДК 658.011.46/.47:339.727

А. О. Касич,
д.е.н., доцент, декан факультету економіки,
Кременчуцький національний університету ім. М.Остроградського

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ КАПІТАЛУ

METHODICAL BASES OF ANALYSIS OF EFFICIENCY OF ACTIVITY OF ENTERPRISE ARE IN THE CONDITIONS OF TRANSNACIONALIZACII OF CAPITAL

Анотація. Систематизовано та обґрунтовано основні показники, які формують методичні основи аналізу діяльності транснаціональних корпорацій. Визначено основні наслідки активізації процесів транс націоналізації капіталу в сучасних умовах.

Annotation. Basic indexes which form methodical bases of analysis of activity of multinational corporations are systematized and grounded. Certainly basic consequences of activation of processes trance of nationalization of capital in modern terms.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, доходи, трансферні ціни, прямі іноземні інвестиції.

Постановка проблеми. Оскільки масштаби міжнародної діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) протягом останніх років зростають, питання аналізу ефективності їх діяльності і з точки зору самої ТНК та з точки зору підприємства, яке інтегрує з ТНК, набувають актуальності. Економіка України на рівні господарюючих суб'єктів не є достатньо інтегрованою у світове виробництво. Однак кількість та масштаби діяльності ТНК все більше поширюються на країни, які розвиваються. За таких умов Україна, як і будь-яка інша країна повинна бути зацікавлена в створенні глобальних компаній. Адже в іншому випадку в умовах відкритої економіки великі вітчизняні підприємства будуть просто поглинені глобальними гравцями.

Одне з найбільш важливих питань економічного аналізу, яке виникає у зв'язку з вищевикладеним, полягає у необхідності розробки методичних основ комплексного аналізу діяльності ТНК, особливо в сфері інвестиційної та інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Природу впливу процесів інтернаціоналізації на національне виробництво все частіше досліджують не лише зарубіжні, а й іноземні вчені. У роботі П.Герста та Г.Томпсона [3] розглядається характер впливу процесів інтернаціоналізації виробництва на мікрорівні на міжнародну нерівність на макрорівні. В переважній більшості робіт наголошується на позитивних аспектах та наслідках діяльності інтегрованих структур. Так, в роботі Белопольского М.Г. [2] досліджується сукупна додана вартість інтегрованих компаній. Створення інтегрованих компаній є реальним механізмом вирішення проблем зниження рентабельності діяльності, який досліджується в роботі [5], розширення інвестиційних можливостей [6]. Особливо важливою стає роль великих корпоративних структур в умовах інноваційної економіки [1, 4].

Постановка завдань. Розширення масштабів діяльності ТНК зумовлює необхідність розробки методики аналізу результативності їх діяльності.

Матеріали та результати дослідження. Проводячи будь-який аналіз діяльності ТНК, необхідно виходити з того, що компанії ведуть діяльність на резидентській (або «вітчизняній») території паралельно з інвестуванням та діяльністю за кордоном. Саме тому їх діяльність слід оцінювати не лише як закордонну, але, в тому числі, у резидентській країні. Відповідно, в процесі обґрунтування основних методичних положень щодо аналізу та оцінки діяльності ТНК, в якості основного використовуємо підхід врахування масштабів закордонної діяльності та її співвідношення з діяльністю на резидентській території.

Систематизований перелік основних показників діяльності ТНК з урахуванням положень, які викладено в роботах [8, 9], доцільно, на нашу думку, представити у вигляді наступних груп показників.

Перша група об'єднує абсолютні показники, які комплексно характеризують масштаби діяльності ТНК, зокрема:

- а) кількість філіалів та їх розподіл між країнами (резидентською та іншими);
- б) валова продукція ТНК в цілому, в тому числі іноземних філіалів;
- в) обсяг продаж ТНК, в тому числі іноземних філіалів;
- г) сукупна вартість активів ТНК, в тому числі іноземних філіалів;
- д) дохід ТНК, в тому числі іноземних філіалів;
- е) експорт продукції ТНК, в тому числі іноземних філіалів;

Важливим напрямом аналізу діяльності ТНК є результативність та інтенсивність інноваційної діяльності.

Тому представлений перелік необхідно доповнити наступними показниками:

- ж) чисельність науково-технічних кадрів, в тому числі у зарубіжних філіалах;
- з) кількість отриманих за рік патентів, в тому числі у зарубіжних філіалах;
- и) витрати на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) ТНК в цілому, в тому числі у зарубіжних філіалах.

Всі ці дані показуватимуть не потоки, які здійснюються через кордони, а їх наслідки у вигляді зумовленої ними господарської діяльності.

Друга група показників повинна представити власне динамічні показники в розрізі років, що буде характеризувати подальшу міжнародну спрямованість та експансію ТНК. Основою діяльності ТНК є інвестиції, саме тому, найбільш важливими серед цієї групи показників є показники, пов'язані з інвестиційною діяльністю:

а) обсяг інвестицій у власні зарубіжні філіали, здійснених за рік (класифікуються як прямі іноземні інвестиції);

б) обсяг інвестицій, спрямованих на здійснення транскордонних злиттів та поглинань;

в) обсяги доходів, які переводяться з країни з високими податками і країну з низькими податками.

Більш детально зупинимось на представлений механізмі переведення ТНК доходів за рахунок ціноутворення на товари, послуги, «ноу-хау» та інтелектуальну власність, що передають через кордони в межах корпоративних мереж. Ціни, за якими відбувається передача таких активів, визначають розміри доходів обох сторін та, таким чином, податкову базу відповідних країн. Теоретично, якщо розрахована трансфертна ціна забезпечує розумний розподіл прибутків, то податкові органи обох країн отримують справедливую частку податкових надходжень. Однак у будь-якої ТНК може виникнути бажання скористатися різними рівнями оподаткування та перекачати доходи в країну з більш низьким рівнем оподаткування. Розглянемо на умовному прикладі (табл. 1), як відбувається загальне зниження оподаткування діяльності транснаціональної корпорації.

Таблиця 1. Варіанти перекачування доходів ТНК за кордон

Показники	Філіал у країні з низьким рівнем оподаткування. Ставка податку 10 %		Материнська компанія в країні з високим рівнем оподаткування. Ставка податку 34 %		Сукупний дохід ТНК	
	Варіант А	Варіант Б	Варіант А	Варіант Б	Варіант А	Варіант Б
Валовий дохід	550	700	2000	2000	2000	2000
Вартість реалізованих товарів	400	400	(550+300)	(700+300)	700	700
Валовий прибуток	150	300	1150	1000	1300	1300
Загально-фірмові витрати	100	100	500	500	600	600
Доход до сплати податків	50	200	650	500	700	700
Податки	5	20	221	170	226	190
Чистий дохід	45	180	429	330	474	510

Джерело: [7, С.5-6]

Так, материнська ТНК базується в країні з відносно високим рівнем оподаткування (34 %) і має філіал у країні з відносно низькими податками (10%). Певний компонент виготовляється філіалом у країні, яка розвивається, із затратами в 400 ум. од. і продається материнській компанії в країні базування за трансфертною ціною в 550 ум. од. При цьому цей компонент стає складовою вартості реалізованої материнської ТНК.

Материнська компанія в країні базування витрачає ще 300 ум. од. на випуск товару, у якому є трансфертний компонент. Даний продукт продають за ціною в дві тис. ум. одиниць. Податкові зобов'язання розраховують з урахуванням доходу філіалу та материнської компанії до виплати податків і в результаті загальна сума податкових зобов'язань складає 226 ум. одиниць. В іншому випадку, компонент, який виготовлений філіалом, продається материнській компанії за ціною в 700 ум. од. При цьому має місце чисте скорочення загального обсягу податкових зобов'язань ($226-190=36$ ум. од.), що означає, що консолідований чистий дохід зростає на 36 ум. од.

Позитивний вплив таких схем на країни з низьким рівнем оподаткування – це збільшення податкових надходжень. Якби прибуток, який при цьому формується, спрямовували на здійснення реінвестицій в цих країнах, то позитивний результат можна було б говорити не лише у випадку ТНК, а й для країни базування філіалу. Однак механізми трансфертного ціноутворення використовуються ТНК для формування більшого прибутку та його вивезення за кордон. Оскільки більшість ТНК базуються в розвинених країнах, а країни, які розвиваються, є, головним чином, приймаючою стороною, відповідно, несправедливі трансфертні ціни приводять до перекачування багатства та ресурсів із другої групи країн у першу. З метою недопущення негативних наслідків трансфертного ціноутворення в межах ТНК у розвинених країнах і в країнах, які розвиваються запроваджуються законодавчі норми, покликані для недопущення маніпулювання з потоками доходів. Таким чином, досить часто інтереси іноземного інвестора можуть не співпадати із завданнями, що стоять перед національною економікою.

Третя група містить відносні показники, які характеризують економічний зміст транснаціоналізаційних процесів:

- а) коефіцієнт транснаціоналізації активів це відношення зарубіжних активів до всіх активів підприємства;
- б) коефіцієнт транснаціоналізації продаж це відношення зарубіжних продаж до загального їх обсягу;
- в) коефіцієнт транснаціоналізації робочої сили це відношення чисельності працівників за кордоном до загальної кількості зайнятих;
- г) загальний коефіцієнт транснаціональності розраховується як середнє значення трьох вказаних показників: коефіцієнтів транснаціоналізації активів продаж та працівників;
- д) коефіцієнт інтернаціоналізації це відношення кількості зарубіжних філіалів до загальної кількості підрозділів.

Висновки. Активізація міжнародної інтеграції та формування ТНК зумовлений наступними чинниками. *По-перше*, це відповідає закономірностям концентрації капіталу. *По-друге*, на світовому ринку у конкурентній боротьбі беруть участь великі структури. За сучасних умов одне підприємство не в змозі розраховувати на світове лідерство: конкуренція загострюється, «бар'єри» входження в галузь перестають обмежувати появу нових підприємств, виробників. У разі виникнення нових «галузевих» орієнтирів, за рахунок створення великих структур, відбувається розподіл витрат на розроблення та виробництво нових товарів і більш швидке входження в ринок. *По-третє*, досить складним для нового підприємства є бар'єр, створений інтелектуальною власністю. Окреме підприємство не в змозі придбати необхідні технології у тій чи іншій формі, а через участь у об'єднанні відбувається і більш динамічний розвиток наукового потенціалу. Нехтування цими простими істинами призводить до того, що в Україні не відбувається формування національних фінансово-промислових груп, дуже низькою є активність міжнародних ТНК на вітчизняному ринку.

Загалом у статті систематизовано основні показники, які у комплексі характеризують діяльність ТНК. Подальших досліджень потребують питання обґрунтування економічного ефекту від входження вітчизняних підприємств до складу ТНК.

Список використаної літератури

1. Андрощук Г.А. Прогнозирование инновационной деятельности на основе анализа активности глобальных фирм / Г. Андрощук // Проблемы науки. – 2006. – №5. – С.40-46.
2. Белопольский Н.Г. Обоснование инвестиционных решений в крупных интеграционных структурах / Н.Г. Белопольский, М.В. Мельникова // Экономическое возрождение России. – 2005. – №3. – С.34-38.
3. Герст П. Сумніви в глобалізації / Пол Герст, Грехем Томпсон: - [пер. з англ.] – К.: К.І.С., 2002. – 306 с.
4. Захарін С.В. Посилення ролі корпоративних структур у розвитку інноваційної економіки / С.Захарін // Фінанси України. – 2006. – №5. – С.117-126.
5. Кононов Д. Как выйти из кризиса крупным предприятиям / Д. Кононов, К. Рожков // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – №4. – С.88-93.
6. Кузьмінський В.О. Інноваційно-інвестиційний потенціал фінансово-промислових груп / В.Кузьмінський // Фінанси України. – 2003. – №6. – С.114-123.
7. Transfer of technology. Series on issues in international investment agreements / UNCTAD. – New York; Geneva : UN, 2001. – 137 p.
8. World Investment Report 2007. Transnational Corporations, Extractive Industries and Development [Електронний ресурс] / United Nations Conference of Trade and Development United Nation, New York and Geneva, 2007. – 291 p. – Режим доступу : <http://www.unctad.org/wir>.
9. World Investment Report 2008. Transnational Corporations, and the Infrastructure Challenge [Електронний ресурс] / United Nations Conference of Trade and Development United Nation, New York and Geneva, 2008. – 82 p. – Режим доступу : <http://www.unctad.org/wir>.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2011 р.